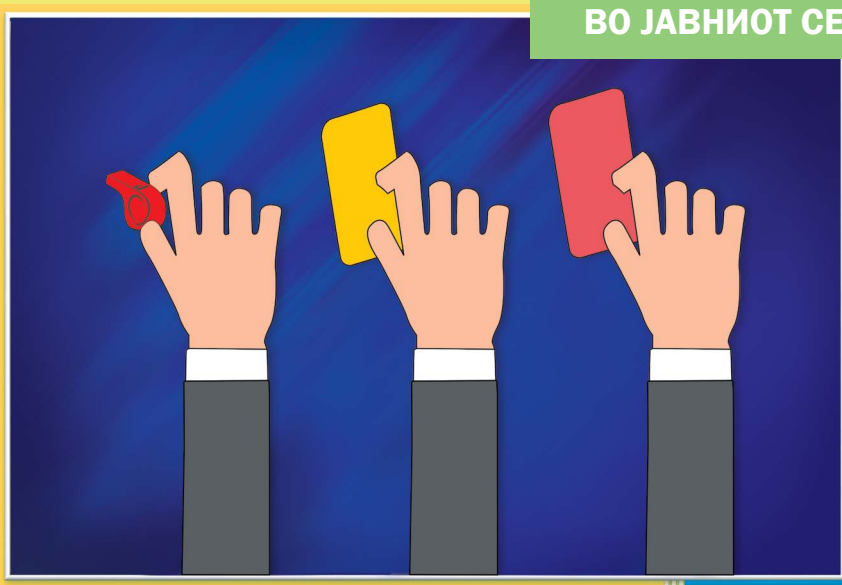

СО УКАЖУВАЊЕ ДО ЗАШТИТА НА ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС

ВОДИЧ ЗА ВРАБОТЕНИТЕ
ВО ЈАВНИОТ СЕКТОР

Почитувани,

Јавна администрација со интегритет мора да биде цел на секоја демократска држава во која владее правото. Па оттаму, унапредувањето на културата на одговорна, отчетна и на транспарентна администрација, ја поттикна Државната комисија за спречување на корупцијата да изготви водич што ќе ти послужи да ја разбереш улогата на укажувачите, значењето на укажувањето и воспоставениот систем на нивната заштита.

Укажувањето бара совесност и интегритет. Пријавување дејства со кои се загрозува јавниот интерес, дава непроценлив придонес кон создавање одговорен јавен сектор и понатаму одговорно општество. Со укажувањето се придонесува кон зачувување на интегритетот на институциите, заштита на вработените, заштита на корисниците на услуги и се превенираат штетни последици.

Токму поради тоа, овие лица заслужуваат најголема почит и воспоставување формален систем на нивна заштита. Република Македонија, свесна за значењето на укажувачите и за потребата од нивната заштита, ги уреди овие прашања со тоа што донесе Закон за заштита на укажувачите.

Овој Водич е изготвен со цел на тебе како вработен(а) во јавна администрација да ти ги приближи начините и можностите за укажување, да ти ја направи разбирлива заштитата на укажувачите и со тоа да го поттикне укажувањето.

Иако овој прирачник е, пред сè, наменет за вработените во јавната администрација, тој ќе биде користен и за пошироката јавност и за граѓаните при секојдневните контакти со администрацијата.

**Со почит,
Државна комисија
за спречување на корупција**

Што е УКАЖУВАЊЕ?

Веројатно е дека веќе си го слушал терминот „whistleblowing“ и претпоставуваме дека се прашуваш од каде доаѓа.

Терминот **whistleblower** во буквален превод значи „дувач во свирче.“ Се користи од 70-тите години во земјите од англиското говорно подрачје и намерно се внесе во употреба за да се одвои од она што денес го сфаќаме негативно, а е поврзано со термини како што се „шпион“, „кодош“ или „доушник“ или она што на сленг во англискиот јазик се користи за полициски доушник – „grass“. Ова особено е карактеристично за земјите или регионите во кои, историски, постоел голем степен на контрола од страна на државата.

Суштината на **whistleblowing** е обелоденување информации во корист и за заштита на јавниот интерес.

Во земјите од нашето опкружување што ги нормираат овие прашања, Словенија (žvižgač) и Хрватска (zviždač) ја ставиле во употреба нивната сопствена јазична верзија, а Србија го користи терминот „узбуњивач“.

Македонија го одбра за најсоодветен терминот „УКАЖУВАЧ“.

Кога имаш сомневање или сознание дека е извршено, се извршува или е веројатно дека ќе се изврши казниво, неетичко или друго незаконито или недозволиво постапување, со кое се повредува или се загрозува јавниот интерес.

Пријавувањето / укажувањето претставува намерно откривање на информацијата до која имаш пристап за тоа што се прави во институцијата.

Информацијата која ја откриваш треба да е разумно сомневање во однос на незаконито, недозволиво постапување и неетичко однесување на некое лице во институцијата.

Од каде терминот?

Кога пријавуваш?

За да бидеш укажувач, треба да пријавиш:

- ✓ По **сопствена волја**;
- ✓ Поради твојата **посветеност на заштитата на јавниот интерес и јавното добро**;
- ✓ И **без каков било личен интерес**.

Што пријавуваш?

Пријавуваш сè она што го повредува или го загрозува ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС, и тоа:

- Сомневање или сознание за корупцијата;
- Сомневање или сознание за какво било друго кривично дело, измама или прекршок;
- Сомневање или сознание за повредување на слободите и правата на човекот и граѓанинот;
- Загрозување на сопственоста и на слободата на пазарот и претприемништвото, и загрозување на здравјето и безбедноста, животната средина и на природата.

Важно е пријавувањето да го направиш со добра намера и разумно уверување, дури и во случај тоа да не можеш да го потврдиш со доволно докази. Добрата намера не си должен да ја докажуваш.

Во секој систем што овозможува или охрабрува пријавување незаконити активности или активности кои предизвикуваат штета на друг начин, постои и ризик од злоупотреба. Намерно дадената лажна информација нема штетно да влијае само на лицето на кое таа се однесува, туку и на тебе како на укажувач.

Кој е укажувач?

ДАЛИ ТИ МОЖЕШ ДА БИДЕШ УКАЖУВАЧ?

Доколку во моментот си или порано си бил:

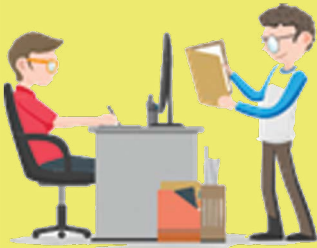
- ✓ **Вработен во институцијата** за која пријавуваш;
- ✓ **Кандидат за вработување**;
- ✓ **Волонтер или практикант**;
- ✓ **Ангажиран на работа во институцијата**, по која било основа.

Секој оној кој бил или е во каков било деловен однос или друг вид соработка со институцијата за која пријавува или, пак, бил корисник на услуги на институцијата за која пријавува.

КАДЕ И КАКО МОЖЕШ ДА ПРИЈАВИШ?

Најпрво те охрабруваме да ги искористиш механизмите за **ВНАТРЕШНОТО ПРИЈАВУВАЊЕ** и да го сториш тоа кај овластеното лице во твојата институција.

Битно е да знаеш дека раководното лице во секоја институција има обврска да овласти **лице за прием на пријави** од укажувачи и притоа да му ги обезбеди сите услови за заштита на твојот идентитет.

И уште нешто, доколку раководното лице не го стори тоа, односно не овласти лице, тогаш тој самото е одговорно за прием на пријавите.

Пријавувањето може да го направиш:

Иако законот ја гарантира заштитата на идентитетот, ТИ одбираш дали тоа ќе го направиш доверливо или ќе го откриеш својот идентитет.

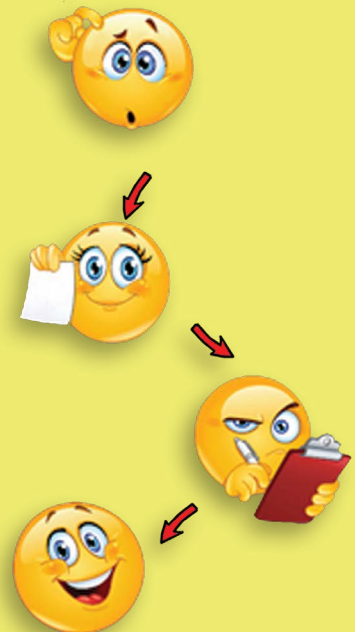
- ✓ Во **писмена форма**; или
 - ✓ **Усно** и во тој случај лицето за прием на пријави подготвува записник.
1. Имаш сознание дека е **загрозен јавен интерес**;
 2. **Пријавуваш** на овластено лице;
 3. Во рок од **15 дена** треба да добиеш повратна информација во однос на твоето укажување.

Прва можност

ДАЛИ ВО ТВОЈАТА ИНСТИТУЦИЈА Е ДОНЕСЕНА ПРОЦЕДУРА ЗА ЗАШТИТЕНО ВНАТРЕШНО ПРИЈАВУВАЊЕ?

Тоа е обврска на раководителот на институцијата и сите вработени во институцијата треба да се запознаени со неа.

ЗАДОЛЖИТЕЛНО ПРОЧИТАЈ ЈА!!

Втора можност

ДАЛИ ЗНАЕШ?

Раководните лица на сите институции имаат обврска да обезбедат јавно достапна информација за овластено лице за прием на пријави (име и презиме, работно место, телефонски број, поштенска адреса и адреса на електронска пошта)

Крајна можност

Кои уште можности ги имаш на располагање?

ДОКОЛКУ,

- ☞ Имаш недоверба во самата институција, односно се сомневаш дека укажувањето во институцијата во која си вработен ќе предизвика штетни последици по тебе или на твое блиско лице или дека нема да се преземат мерки;
- ☞ Укажувањето е насочено против раководното лице;
- ☞ По пријавувањето, не си добил повратна информација за преземени мерки во рокот од 15 дена;
- ☞ Не е постапено по твојата пријава;
- ☞ Или не си задоволен од постапувањето

можеш да преземеш друг чекор, а тоа е да извршиш **НАДВОРЕШНО ПРИЈАВУВАЊЕ.**

Во тој случај се обраќаш кај:

- 🌐 Министерството за внатрешни работи;
- 🌐 Надлежното Јавно обвинителство;
- 🌐 Државната комисија за спречување на корупцијата;
- 🌐 Народниот правобранител;
- 🌐 Или други надлежни институции како инспекции и слично.

И во овие институции, пријавата се поднесува кај овластените лица на кои им се обезбедени сите потребни услови за заштита на твојот идентитет.

Информацијата со која укажувааш, можеш да ја направиш **ЈАВНО ДОСТАПНА**, на пример да искористиш некои од печатените или електронските медиуми или, пак, некоја од социјалните мрежи, доколку:

- ☞ Не ти е овозможено внатрешно или надворешно пријавување поради невостановена процедура, односно постапка за прием на пријави согласно закон (на пример: не е јавно достапна информацијата кој е овластеното лице за прием на пријави);

- 👉 Не си добил информација за преземени мерки во рокот од 15 дена од пријавување;
- 👉 По пријавувањето не се преземени мерки;
- 👉 Постои лесно препознатлива опасност од уништување докази или прикривање одговорност.

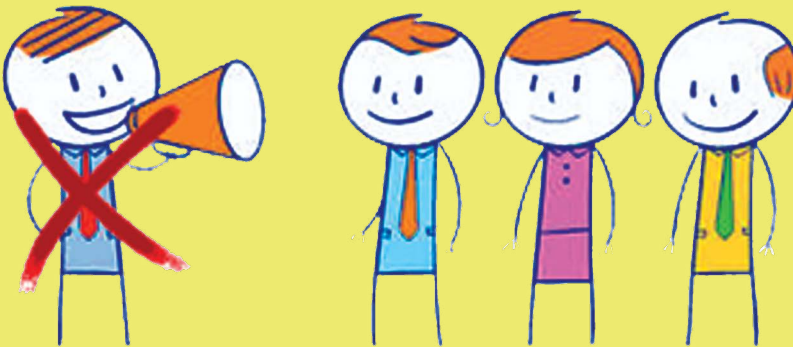
ШТО ТРЕБА ДА ВНИМАВАШ?

Не смееш да ги направиш јавно достапни личните податоци за субјектот против кого обелоденуваш, а што не се од важност за самото пријавување.

НЕ СМЕЕШ!!!

Не смееш да ги направиш јавно достапни информациите што се сметаат за класифицирани.

Не смееш да ги направиш јавно достапни информациите со кои може да се повреди националната безбедност.

ТВОЈАТА ЗАШТИТА

Што значи заштита на укажувачите?

Укажувачите често се предмет на непријателско однесување, притисок, дискриминирани, перципирани како нелојални кон колегите или кон раководните структури, вознемирувани лично или ним блиски лица или, пак, живеат во страв од отпуштање од работа.

Затоа, потребата од заштита на укажувачите е јасна и е препознаена во македонското законодавство, со донесување на Законот за заштита на укажувачи.

Освен ти како укажувач, заштита ужива и секој кој е во блиска поврзаност со тебе (на пример, членовите на твоето семејство, соработниците итн.)

Што не смее да ти направи институцијата за која вршиш укажување?

Заштита ти следи тебе како укажувач и на твоите блиски од:

- ✘ Утврдување одговорност;
- ✘ Санкционирање;
- ✘ Престанок на работен однос;
- ✘ Суспензија на работно место;
- ✘ Распоредување на друго работно место кое е понеповолно;
- ✘ Дискриминација или какво било штетно дејство.

Каде да пријавиш ако ти се случи повреда на правата?

Ако ти се случи нешто од горенаведеното, пријави во:

- ✓ Државната комисија за спречување на корупцијата;
- ✓ Народниот правобранител на Република Македонија;
- ✓ Инспекцискиот совет;
- ✓ Министерството за внатрешни работи;
- ✓ Јавното обвинителство на Република Македонија.

Овие институции без одлагање мораат да постапат по твојата пријава. Доколку и покрај преземените активности на наведените институции, продолжи повредата на твоите права како укажувач, и/или на тебе блиски лица, овие институции ќе поведат постапка за **кривично гонење, односно иницијатива за разрешување, распоредување, сменување, или примена на други мерки на одговорност на раководните лица.**

Доколку сепак ти е повредено некое од правата и заради тоа си претрпел штетни последици поради укажувањето, имаш право на судска заштита. Во тој случај пред надлежен суд, со тужба може да бараш:

- Утврдување дека е преземено штетно дејствие или е повредено право заради укажување
- Зabrana на вршење на штетно дејствие или повреда на право и повторување на штетно дејствие
- Поништување на акт со кој е извршено штетното дејствие
- Отстранување на последиците од штетното дејствие
- Надоместок на материјална и нематеријална штета

Товарот на докажување во постапката е на страна на институцијата, односно правното лице кое ги повредило правата на укажувачот или неговите блиски лица.

СУДСКА ЗАШТИТА

Постапката пред судот е ИТНА

ПРИМЕРИ ЗА УКАЖУВАЊЕ

Кои ситуации би можеле да те поттикнат на пријавување?

Укажувањето не значи само пријавување на корупцијата и со неа поврзани појави туку укажувањето може да се однесува и на:

- Злоупотреба на деца и ранливи категории лица (физички или психички);

- Ризици по здравјето и безбедноста;

- Прекршување на етичките кодекси;

- Не се заштитени личните и / или чувствителните информации (заштита на податоци).

Ако сте вклучени во постапката за јавна набавка и се соочувате со притисок за фаворизирање одреден економски оператор.

Ако работите со финансии, забележувате нестандартни и недокументирани сметководствени трансакции кои се обработуваат.

Ако работите во областите на животната средина или земјоделството и имате информација за практики кои можат сериозно да ја загорзат околината.

Ако сте свесни дека колегата што тврди дека имал прекувремена работа, всушност не ја реализирал.

Имате информација дека колега побарува патни трошоци за патувања кои не се направени.

Социјален работник укажува на малтретирање дементен пациент во јавна установа за згрижување стари лица.

Раководител за финансии укажува на злоупотреба во користење службени картички.

Студентите се условуваат за задолжително купување одредени учебници.

Вработен укажува на неправилностите во склучување договори за управување со имот (на пример: изнајмување кафетерија во болницата).

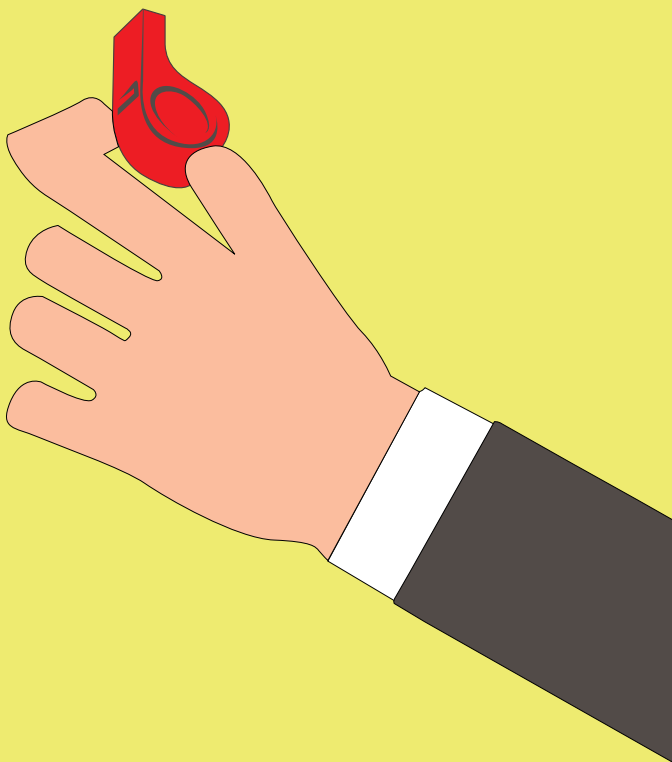

Вработен укажува на злоупотребата на положбата и злоупотребата на јавните средства од директор во локалната власт.

Вработен во претпријатие за комунална хигиена, пријавува несоодветно складирање отпад, со што се загадува животната средина.

При секое конкретно постапување, Ве упатуваме да се консултирате со **Законот за заштита на укажувачите** (Службен весник на Република Македонија бр. 196/2015 и 35/18) и **Правилниците за заштитено внатрешно и заштитено надворешно пријавување** (Службен весник на Република Македонија бр. 46/2016).

ДРЖАВНА КОМИСИЈА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА

Ул. Даме Груев бр.1, Скопје
Tel: +389 (0)2 3215 377
е-пошта: dskk@dskk.org.mk
веб: www.dskk.mk

Водичот за вработените во јавниот сектор „СО УКАЖУВАЊЕ ДО ЗАШТИТА НА ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС“ е резултат на заеднички труд на:

- **Марија Саздевски**, експерт
и членовите на работната група:
- **Владимир Георгиев**, Државен советник
- **Софка Пејовска Дојчиновска**, Раководител на сектор
- **м-р Маја Коневска**, Помошник раководител на сектор

Подготовката на оваа публикација беше овозможена со поддршка на проектот финансиран од Европската Унија преку ИПА 2012 „Јакнење на националните капацитети за борба против организираниот криминал и корупцијата.“

Содржината презентирана во оваа публикација е единствена одговорност на Државната комисија за спречување на корупцијата и B&S Europe и на никаков начин не ги рефлектира гледиштата на Европската унија.

ДРЖАВНА КОМИСИЈА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА
Ул. Даме Груев бр.1, Скопје
Tel: +389 (0)2 3215 377
е-пошта: dksk@dksk.org.mk
веб: www.dksk.mk